

1. De wetenschappelijke revolutie

Geleerden vanuit de middeleeuwen waren vaak geestelijken die onderzoek deden naar het geloof. Tijdens de renaissance werden dit ook steeds meer niet geestelijken en dus kwamen er ook steeds meer andere onderwerpen aan bod. Het gevolg hiervan was de **Wetenschappelijke revolutie** (17e eeuw). Belangrijke kenmerken van deze revolutie zijn:

- Nieuwe manier van onderzoeken, **observeren**, **experimenteren** en **redeneren**.
- Verandering in het leven van de mens, betere zorg en nieuwe energiebronnen (water en wind).
- Met geweld verzet tegen de kerk, overheid en sommige bevolkingsgroepen.

Oorzaken van de wetenschappelijke revolutie:

- De **ontdekkingsreizen**, vanaf de 15e eeuw, zo werd het wereldbeeld verbreed.
- De **ambachtelijke technieken**, bezat veel praktische kennis (wiskunde, kaartenmakers).
- **Humanistische tekstanalyse**, het werk van Griekse en Romeinse schrijvers werd geanalyseerd met de focus op het zelfstandig van de mens.
- **Rationalisme van Descartes**, Franse filosoof (1596-1650) vond dat de samenleving op een radicale manier moest worden geanalyseerd.
- **Empirisme van Locke**, Engelse filosoof (1632-1704) kennis gebaseerd op waarneming en ervaring.

Ook leidde de wetenschappelijke revolutie tot nieuwe inzichten in ontdekkingen. Zo kwam Newton op de ontdekking van **natuurwetten** (zwaartekracht) en Leeuwenhoek op het idee van de microscoop. Daarbij werden sommige "wonderen" uit de bijbel ook verdacht. En ontdekte ontdekkingsreizigers verschillende culturen. Tot slot droeg de humanistische tekstanalyse bij aan de kritiek op de kerk.

Als gevolg van deze nieuwe inzichten en ontdekking ontstond er veel discussie over de machtspositie van de kerk, zo werd de kerk steeds minder als vorst gezien en meer als zaken van het individu. En dus bepaalde sommige vorsten vanaf dat moment welke godsdienst er in een staat geëerd moest worden, **staatsgodsdienst**.

2. Wetenschappelijke revolutie leidt tot de verlichting

Door de wetenschappelijke revolutie gingen mensen steeds meer vertrouwen op hun eigen verstand. Zo ontstond er in de 18de eeuw een nieuwe stroming van denken, **de verlichting**. Deze verlichte denkers vonden dat wetenschappelijke methoden ook op de samenleving moesten worden toegepast. De verlichters wilden de volgende gebieden van de samenleving toetsen aan de criteria van redelijkheid:

- Traditie, gezag van wereld- en kerkleiders werd in twijfel getrokken en bijgeloof.
- Religieuze praktijken
- Bestaande gezagsverhoudingen, **volkssoevereiniteit** (degene die de macht uitoefenen moeten hun macht ontleen aan het volk en zijn daarom verantwoording schuldig aan het volk) het **sociaalcontract** tussen vorst en volk onderling (om te voorkomen dat er oorlog tussen volk en vorst uitbreekt) en de **scheiding van de machten**.
- Opvoeding, kinderen moeten meer behandeld worden als kind, zo schreef Rousseau een boek over de opvoeding van kinderen.
- Onderwijs, alle kinderen moeten bij geboorte gelijke kansen krijgen.
- Verbreiding van kennis, onderzoekers gingen werken in wetenschappelijke verenigingen, de **Encyclopedie**.

Volgens Immanuel Kant (1724-1804) kunnen we de werkelijkheid niet werkelijk kennen, omdat we die zelf in onze gedachten op basis van de werkelijkheid die we waarnemen.

3. De belangrijkste verlichters en hun invloed

Locke en **Rousseau** gingen uit van **natuurrechten** en het idee van een **sociaalcontract**, waarbij alle machten uiteindelijk uitging van het volk zelf.

Met natuurrechten bedoelde zij, rechten die voor iedereen gelden ongeacht wat, omdat ze immers door de natuur zijn gegeven. Met natuur bedoelde zij: het goede/het volmaakte. **Volgens Locke hebben alle mensen natuurlijke rechten op leven, vrijheid en bezit.**

Met het sociale contract werd er uitgegaan van een contract tussen vorst en volk om zo de natuurrechten te beschermen. Zo voorkomen ze nieuwe oorlogen tussen vorst en volk. En wanneer de regering de natuurrechten van de mens niet meer beschermt mag het volk de regering afzetten en een nieuwe regering vestigen.

In Locke zijn beroemste boek **Two treatises of government (1670)** noemt hij de volgende rechten:

- Regering moet hun beleid op wetten baseren die voor iedereen gelijk zijn.
- Belastingen mogen alleen met toestemming van het volk of vertegenwoordigers worden geheven.
- De staat mag geen dwang uitoefenen op godsdienst keuze.
- De staat moet alle godsdiensten gelijk behandelen.
- Het wetgevend lichaam kan of mag de wetgevende macht aan niemand overdragen, maar moet haar laten berusten daar waar het volk ze heeft gelegd.

Bij Rousseau zijn idee over natuurrechten en het sociaalcontract schonk hij aandacht aan:

- Vrijheid en gelijkheid van armen en slaven, iedereen had recht op natuurrecht en vrijheid, in zijn boek Du contract social benoemde hij ook de slaven.
- Vormen van directe democratie op basis van de **Algemene wil**, du contract social, een oplossing hiervoor is een contract tussen de mensen; iedereen zal doen wat goed is voor het volk, en wat goed is voor het volk is goed voor iedereen. Wie weigert aan de **Algemene wil** te gehoorzamen wordt hiertoe gedwongen. Dit is immers de voorwaarde die de persoonlijke vrijheid verzekert.

Een andere verlichte denker is **Montesquieu** (1689-1755) met zijn **scheiding der machten**. Hiermee werd het bestuur onderverdeeld in de wetgevende-, rechtsprekende- en de uitvoerende macht om zo machtsmisbruik tegen te houden. Een van zijn bekende boeken is L'esprit des lois (over de geest van wetten).

Adam Smith (1723-1790) de econoom die voor een herwaardering van de verhoudingen tussen de overheid en economie: in plaats van mercantilisme (regeringsmaatregelen om de uitvoer zoveel mogelijk te bevorderen en de invoer zoveel mogelijk af te remmen) wilde hij dat elke staat zijn economisch beleid baseert op een **vrijemarkteconomie**, vrijhandel en zo weinig mogelijk ingrijpen van de overheid.

Ieder individu moet de vrijheid hebben zijn eigenbelang na te streven.

4. Veranderingen in de politieke cultuur

Nieuwe ideeën werden zowel privé als publiek met elkaar besproken. Privé werd vaak in een salon (meestal van een vrouw) of koffiehuis gehouden, vaak was dit voor de bovenlaag van de bevolking. En publiek werd in tijdschriften, op toneel, in boeken of de bieb verspreid.

In de meeste Europese staten bestond er **absolutisme**, een regeringsvorm waarin er wordt uitgegaan dat de koning door god is opgesteld en zo dus alle macht heeft, het **Droit Divin** (godelijk recht). Door de verbreiding van verlichte ideeën moesten deze vorsten voor het eerst rekening houden met de publieke opinie uit alle bevolkingslagen. En dus oefende de vorsten en de kerken **censuur** uit op redevoeringen en publicaties (alleen in England en de Republiek kon alles worden geproduceerd). Er werden dus andere manieren bedacht om deze kritiek te geven: schrijven over fictieve personages, dubbelzinnige formulering en door boeken illegaal in het buitenland uit te geven.

In sommige landen omarmden vorsten verlichte elementen zonder dat zij het absolutisme loslieten, zij werden **verlichte despoten** genoemd en hun regeringsvorm heette **verlicht absolutisme**. Een voorbeeld hiervan is Frederik de Grote koning van Pruisen bewonderaar van Voltaire, de koning schreef dat "De vorst moet steeds bedenken, dat hij maar een mens is, net als zijn onderdanen. Als hij de belangrijkste

rechter, generaal, minister en rijkste van zijn land is." Zo schafte hij de pijnbank af en zorgde voor persvrijheid en schafte de horige af op eigen grondbezit.

5. De Onafhankelijkheidsoorlog van de VS

Oorzaak 1: **Breed verzet tegen nieuwe Britse belastingen.**

In 1736 kwam Noord-Amerika tot een oorlog tussen England en Frankrijk die tot 1736 zou duren. Tijdens deze oorlog vochten de Britten en de Britse kolonisten tegen de Fransen en Indianen. England won deze oorlog en vond dat de koloniën moesten meebetalen aan de oorlogsschuld. Zo hefte zij de belastingen en voerde nieuwe belastingen op producten in. De kolonisten waren hier woedend over en kwamen voor het eerst bijeen voor het verzet tegen de Engelse maatregelen onder het motto: **No taxation without representation.**

Oorzaak 2: **Verlichtingsideeen stimuleren behoefte aan meer zelfbeschikking.**

Via literatuur en briefwisselingen kwamen deze verlichte ideeën ook in de Britse Noord-Amerikaanse koloniën terecht. Ook pamfletten speelden hierbij een grote rol.

Oorzaak 3: **Onbuigzame koers van de Britse koning.**

De Britse koning George 3, volgde een onbuigzame koers, waardoor de kolonisten zich ervan bewust werden dat ze andere belangen hadden. Over de vraag van hoe er moest worden geregeerd verschillende echter wel een hun mening: **radicalen** wouden een **gewapend verzetten** en zich daarmee **losmaken van England** en **gematigden** geloofden dat er een **oplossing** binnen het Engelse bestuur mogelijk was.

Verloop van de onafhankelijkheids oorlog:

In **juli 1776** verklaarden de dertien Britse koloniën zich gezamenlijk onafhankelijk. Het initiatief hiervan was de **committees of correspondence**. Vanaf 1764 zetten deze burgercomités aan tot verzet tegen de maatregelen van de Britse regering. **George Washington** werd uiteindelijk de leider van de Onafhankelijkheidsoorlog, opperbevelhebber van het leger van de Amerikaanse opstandelingen tegen England. Hij kreeg hierbij steun door het **pamflet Common Sense (1776)** geschreven door verlicht Engelsman **Thomas Paine** (1737-18??). De overgebleven kolonisten die de Engelsen trouw bleven werden **loyalisten** genoemd.

De oorlog duurde van 1775-1783. In **1776** namen de opstandige koloniën de **Onafhankelijkheidsverklaring** aan. Deze verklaring bestond uit drie onderdelen: de ideeën waarop de kolonisten hun stap naar onafhankelijkheid baseerden, de grieven tegen George 3 en het besluit tot de onafhankelijkheid.

6. De grondwet van de VS weerspiegelt de ideeën van de verlichting.

In **1787** kwam de grondwet van de VS tot stand, hierbij volgden de drie belangrijkste bepalingen:

- De Unie werd een **federale staat**, elke kolonie werd een staat en alle staten tezamen gingen een Unie vormen (VS).
- De **trias politica**, uitvoerende macht= de president samen met de vicepresident, wetgevende macht= het Congres, senaat met afgevaardigden, rechtsprekende macht= 9 rechters die door de president voor het leven worden benoemd.
- Garandeerde de **burgers gelijke rechten**, voor vrouwen, slaven en oorspronkelijke burgers golden deze rechten niet. Vrouwen kregen alleen in New Jersey kiesrecht.

Veel indianen werden steeds van hun eigen grond verjaagd, hierdoor kwam er ook een oorlog die van (1789-1794) duurde met enkele overwinningen voor de indianen.

Er was verschil in de belangen van de staten in het noorden en het zuiden:

- Unie tegenover statenbond, industrie en invoerrechten tegenover plantages en vrijhandel, de noordelijke staten (nijverheid, visvangers, landbouw en handel) waren voor een sterke centrale overheid. Zij wilden bijvoorbeeld **invoerrechten**. De zuidelijke staten (plantages) wilden geen invoerrechten, want zij konden in het buitenland goedkopere producten aanschaffen en waren bang voor een slaven verbod. Dus kwam er een compromis; er werden invoerrechten ingevoerd en de slavernij werd in de bedekte termen erkend.
- Vrije arbeid tegenover slavernij, in 1793 ontstond er een wet die ervoor zorgde dat staten gevluchte slaven moesten terugsturen, **Fugitive Slave Act**.

7. De invloed van de verlichting op de Franse Revolutie

Al sinds de middeleeuwen was de Franse bevolking onderverdeeld in drie lagen: eerste geestelijke stand, tweede edele stand en de derde gegoede stedelijke burgers en boeren. De arme bevolking werd dus niet meegeteld. In de 18e eeuw leidden verlichte ideeën tot tegen verzet tegen de standensamenleving. Verlichte vertegenwoordigers konden uit de elite konden er niet meer achter staan dat de derde stand werd achtergesteld.

- Geestelijken en adel werden sterk bevoordeeld boven de derde stand, de kerk hoefde geen belasting betalen, maar alle Fransen moesten wel belasting betalen aan de kerk. Ook hoefde de edelen bijna geen belasting te betalen.
- Rechtspraak was niet gelijk voor iedereen, oneerlijke rechtspraak, mensen konden zomaar in de gevangenis worden gestopt, ook werd de derde stand zwaarder aangepakt.

En dus kwam de derde stand in verzet:

- Het verzet van rijke burgers in steden, wouden ook **belangrijke functies** krijgen en vonden het oneerlijk dat de 1e en 2e stand geen belasting hoefden te betalen. Bovendien wilden ze **meningsvrijheid en drukpersvrijheid**.
- Verzet van werklieden, 2% van de bevolking, ze vonden dat ze te lang en hard moesten werken onder onveilige en ongezonde omstandigheden met lage loon.
- Verzet van boeren, 80% van de bevolking, **meer grond en eerlijker belastingen** en afschaffing van bijv. Herendiensten.

Frankrijk had een slecht bestuur, dat kwam doordat deze functies konden worden "gekocht" en dus zaten er mensen in het bestuur die hier niet geschikt voor waren. En als gevolg van de vele gevochten oorlogen kwam Frankrijk in een **financiële crisis**. Waardoor de koning de geestelijke en adel meer belasting wou laten betalen, de edelen waren het hier niet mee eens en vonden dat de **Staten-Generaal bijeengeroepen** moest worden. En dus werd in **1789** de Staten-Generaal voor het eerst in een lange tijd weer opgeroepen. Er werd hierin per stand gestemd niet per persoon. En dus riep de derde stand zich uit tot de Nationale Vergadering en ging apart vergaderen.

Het gevolg hiervan was de **eerste revolutie in 1789** die resulteerde in de Verklaring van de **rechten van de mens en de burger** en in de **grondwet van 1791**.

De derde stand kreeg steeds meer steun en dat maakte de koning woeden, hij verbood hierbij de samenkomst van de Nationale Vergaderingen. De derde stand trok zich hier echter niks van aan en dus trok de koning zijn verbod in, maar liet echter wel troepen naar de rand van Parijs komen. Een gevolg hiervan was de **bestorming van de Bastille op 14 juli 1789**. Uit angst keurde de koning alle besluiten van de Nationale vergadering goed.

De Nationale Vergadering nam **op 26 augustus 1789** een **Verklaring van de rechten van de mens en burger** aan. Deze verklaring zou functioneren als inleiding van de grondwet. Ook besloten ze dat er een grondwet moest komen waarin stond dat de koning minder macht zou hebben en de afschaffing van de voorrechten van de adel en geestelijkheid. In de eerste Franse grondwet van 1791 stond het volgende:

- Afschaffing voorrechten adel en geestelijkheid.
- Openstelling van ambten in de regering, in de kerk en in het leger voor iedereen.
- Toestemming aan rijke burgers en rijke boeren om grond te kopen die van de kerk was afgenomen.
- Sterke beperkingen van de macht van de koning, Frankrijk werd een **constitutionele monarchie**.
- Invoering trias politica.

- Invoering beperkte kiesrecht, legde macht bij de gegoed burgers, **censuskiesrecht**.

Tweede revolutie van 1792 resulteerde in een rechtszaak tegen de koning en een republiek onder leiding van de **Jacobijnen**.

De rechtszaak tegen de koning Lodewijk 16, vanwege zijn **vlucht poging op 20 juni 1791** met zijn vrouw Marie Antoinette en hun kinderen. Echter werd de koninklijke familie onderweg herkend en opgepakt. Ook verklaarde de Franse regering in **april 1792 de oorlog aan Oostenrijk**, het geboorteland van Marie Antoinette. Oostenrijk kreeg echter steun van de Pruisen en vielen toen vervolgens beiden Frankrijk binnen. Deze inval kostte de Koning en zijn gezin hun leven. **Op 10 augustus werd de koning afgezet en in januari 1793 ter dood veroordeeld.**

De republiek onder de leiding van de **Jacobijnen**:

- **Algemene stemrecht**, verhoging van lonen en verlaging van prijzen.
- Wouden economische gelijkheid afdwingen, ze organiseerde de staat en het leger goed.
- **Terreur** tegen echte en vermeende tegenstanders, radicalen begonnen onder leiding van **Robespierre** aan de terreur. Wie het niet met hen eens was kwam onder de guillotine.

Na de val van de Jacobijnen kregen de **Gematigden Girondijnen** de macht weer in de handen.

En in **november 1795 kregen vijf personen, directeuren de leiding**, waarbij jaarlijks een van hen werd vervangen. Deze periode wordt de **Directoire** genoemd. De bourgeoisie tijdens deze periode voelde niks voor de democratische ideeën voor een nieuwe grondwet, en dus mocht je alleen stemmen wanneer je genoeg belasting betaalde. Het Directoire krijg te maken met moeilijke problemen als, **hongersnood**, oorlog met buitenland, Franse adel die met geweld de regering omver wou werpen. De opstand van de werd neergeslagen door **Napoleon**, die na enkele jaren generaal werd.

Napoleon kon in 1799 de macht grijpen wegens zijn militaire successen en steun en in **1804 kroonde hij zichzelf tot keizer**. Ook veroverde hij tussen 1797 en 1812 veel Europese gebieden. Deze veroverde gebieden werden door Napoleon zijn familieleden bestuurd. In **1812 viel hij Rusland binnen**, maar moest zich terugtrekken wegens de extreem koude winter, dit was het begin van zijn ondergang. Tot slotte werd hij definitief verslagen bij de **slag van Waterloo (1815)**. Echter bleven veel van Napoleon zijn maatregelen bestaan. In veroverde gebieden voerde hij **Code Napoléon** in, een serie met wettenboeken van revolutionaire ideeën. De nieuwe wetgeving uit 1804 tot stand kwam, werd bekend onder de naam Code Napoléon:

- Iedereen was gelijk voor de wet.

- Niemand mocht zonder rechtszaak gevangen worden en je moest jezelf kunnen verdedigen.

Echter moest Napoleon van algemeen kiesrecht en vrijheid van meningsuiting niets hebben.

8. Het congres van Wenen

Na de overwinning op Napoleon begonnen de Europese mogendheden in 1814-1815 overleg op het **Congres van Wenen** om een stabiele politieke orde te stellen. Het Congres ging uit van twee beginselen wat leidde tot het herstellen van oude en de vorming van nieuwe staten: **Legitimiteit van de vorsten (wettig recht van vorsten op hun rijk)**. Bezette gebieden werden weer losgemaakt van Frankrijk en vorstenhuizen kwamen weer terug.

Streven naar nieuwe Europees machtsevenwicht door inperking van de macht van Frankrijk en vergroten van de macht van andere landen.

- Nederland en België werden de **Verenigd koninkrijk der Nederlanden** met Luxemburg als personele unie, wat ervoor zorgde dat koning Willem 1 ook groothertog van Luxemburg werd.
- Rusland, Pruisen en Oostenrijk kregen gebiedsuitbreiding.
- In Duitsland werd de Duitse Bond opgericht.

Na het Congres van Wenen ontstond de **Restauratie**, (gedeeltelijk) herstel van de toestand van voor de Franse Revolutie.

Echter bleven in landen zoals het Koninkrijk der Nederlanden maatregelen van Napoleon van kracht zoals, Code Napoléon, kiesrecht voor mannen, alle gewesten hadden dezelfde bestuursvorm, alle gewesten hadden dezelfde regelingen voor belasting, onderwijs en rechtspraak. En in de meeste Europese landen kwamen er grondwetten, rechten van mens en burger en scheiding van de kerk met de staat.

9. Opkomst van ismen in de 19e eeuw

Vier factoren die de opkomst van de ismen bevorderen:

1. De Franse Revolutie
2. De restauratie
3. De industrialisering
4. De sociale kwestie

In reactie op de Restauratie ontstonden in de eerste helft van de 19e eeuw revolutionaire bewegingen die gesteund werden door **liberalen**, **socialisten** en **nationalisten**. In 1830 waren er zelfs pogingen tot revolutie in Parijs en Brussel. De

Revolutionairen die in 1848 in opstand kwamen bereikten niks maar bleven in hun ideeën geloven. De liberalen behaalden later in de 19e eeuw echter wel successen en spoedig ook de socialisten. Nationalisme leidde in de 20e eeuw tot oorlogen en grensverschuivingen.

Het liberalisme wil vrijheid voor het individu tegenover de overheid op alle gebieden. Het Latijnse woord liber betekent vrij. Liberalen streden in de 19e eeuw voor gelijke burgerrechten en uitbereiding van het kiesrecht.

Gelijke burgerrechten, het voornaamste liberale principe was **volkssoevereiniteit**. In de grondwet moeten de staatsinrichting en de vrijheden, rechten en plichten van de burgers worden vastgelegd. De liberalen spanden zich voornamelijk voor op:

- Vrijheid van godsdienst en dus scheiding van kerk en staat.
- Vrijheid van meningsuiting en drukpers en dus voor afschaffing van de censuur.
- Vrijheid voor wetenschap en kunst.
- Afschaffing van slavernij.

De staat moest zich volgens liberalen beperken tot slechts drie taken: de burgers beschermen tegen buitenlandse aanvallen, de binnenlandse rechtsorde handhaven en openbare werken uitvoeren. De staat mocht wel belasting heffen, maar alleen om deze drie taken te vervullen. In de loop van de 19e eeuw werd er duidelijk dat de

Wetenschappelijke Revolutie uitbuiting en armoeding van de arbeiders met zich meebracht, veel liberalen vonden toen dat de overheid meer taken op zich moest nemen bijv. Onderwijs. Ook waren de liberalen voorstanders van de **indirecte democratie**, daarom waren de liberalen voor de **uitbereiding van het kiesrecht**. Zo schreef de **Nederlandse liberaal Thorbecke in 1844**: *"In het oog der wet van onze dagen is men zonder bezit niet zelfstandig. Die niets heeft of in zijn onderhoud nauwelijks kan voorzien, hangt van anderen af. In zijn blik, gebonden aan de eigen dagelijkse behoefte, kan zich tot de algemene zaak niet verheffen."* Conservatieve en **radicale liberalen** verschillen van mening over de mate waarin en de snelheid waarmee het kiesrecht moest worden uitgebreid. **Conservatieven** wilden het kiesrecht niet sterk uitbreiden en radicalen wilden algemeen kiesrecht (niet voor de vrouw).

Het liberalisme was een drijfveer voor de **Belgische Opstand van 1830** en de **herziening van de Nederlandse grondwet van 1848**.

De Nederlandse liberalen wilden dat het parlement meer macht kreeg en de koning minder. Daarvoor was een nieuwe grondwet nodig, Koning Willem 2 wilde zijn macht echter behouden. Begin 1848 braken er verschillende Europese revoluties uit, koning Willem 2 gaf toen wel toe aan de nieuwe grondwet, en die kwam er ook in 1848.

Het socialisme: het ideaal dat de gemeenschap alle of tenminste de belangrijkste productiemiddelen bezit en beheert, en dat de opbrengst van de productie zodanig

wordt verdeeld, dat ieder een redelijk aandeel ontvangt. Socialisten organiseerden tegen de toenemende ongelijkheid en politieke bewustwording **coöperaties**, **vakbonden** en **politieke partijen**.

- Coöperaties, verenigen waarvan de leden voordeel behalen door samenwerking.
- Vakbonden, arbeiders uit dezelfde bedrijfstak die opkomen voor de belangen van deze arbeiders.
- Politieke partijen, zette zich in voor een nieuwe en rechtvaardiger samenleving.

Andere socialistische aandachtspunten:

- De overheid moest mensen socialistisch leren denken, onderwijs uit een socialistische blik.
- Eind aan politieke invloed van alleen de gegoede burgers.
- Volledige scheiding van de kerk en staat.
- De overheid moet veel taken op zich nemen: zorgen dat alle burgers het even goed krijgen.

Van de verschillende soorten socialisme werd die van de **Duitse socialist Karl Marx** het belangrijkste, het **marxisme**. Volgens het marxisme bepalen economische verhoudingen de samenleving en gaat ervan uit dat iedere samenleving bestaat uit twee bevolkingsgroepen: de rijke bovenlaag (**kapitalisten**) en de onderdrukte benedenlaag (**proletariërs**). De economische verhouding ligt echter niet vast, zo zou de bovenlaag steeds kleiner, maar rijker worden, terwijl de benedenlaag steeds groter en armer zou worden. Dan ontstaat er een strijd tussen de twee groepen (**klassenstrijd**). De uitgebuite bevolkingsgroep zal na een **revolutie** en een **fase van dictatuur** van het **proletariaat** een nieuwe **klasseloze samenleving** tot stand brengen.

Het **anarchisme** is een politieke stroming die ieder **overheidsgezag verwerpt**. Sommige anarchisten zijn bereid geweld te gebruiken anderen niet. Alle anarchistische revoluties zijn mislukt, omdat de samenleving op niks is opgebouwd.

Toen vanaf het einde van de 19e eeuw de arbeiders het iets beter bleken te krijgen, besloot een deel van de marxisten dat het tijd was voor een revolutie. Door het algemeen kiesrecht te verwerven, zou de gewenste hervormingen ook via het parlement tot stand komen. Vanaf het einde van de 19e eeuw kozen de grote West-Europese marxistische partijen de weg van de **parlementaire democratie**. Toen dit gebeurde werden zij **socialisten** of **socialdemocraten** genoemd, andere die de revolutie bleven nastreven werden **communisten** genoemd.

Feminisme is het streven naar gelijke rechten voor vrouwen. Het feminisme kreeg in de 19e eeuw lang weinig aanhang wegens: het **burgerlijke gezinsideaal**, **verschillende**

taken in het gezin (de huisvrouw zou verdwijnen) en **verschillende taken in de samenleving** (vrouwen waren bedoeld voor binnenhuis activiteiten).

In de tweede helft van de 19e eeuw ontstonden er feministische bewegingen onder de welgestelde vrouwen, zij hadden hier immers wel tijd en geld voor, zij wensten voor een **eigen carrière**. Belangrijke vrouwenvereniging: Vrije vrouwenvereniging en de vereniging voor Vrouwenkiesrecht (**Aletta Jacobs**). De strijdpunten van het feminisme zijn:

- De strijd voor kiesrecht, in Nederland mochten de vrouwen in 1917 passief stemmen en in 1919 actief stemmen.
- Meer ontwikkelingsmogelijkheden voor vrouwen, meisjes mochten alleen het basisonderwijs volgen.
- Prostitutie
- Drankmisbruik, vaders raakten verslaafd en gingen liever naar de kroeg dan naar huis, wat schadelijk was voor het gezinsleven.
- Opvoeding, voorlichting en hulp bij geboortebeperkingen en opvoeding.

Het nationalisme ging uit van broederschap binnen één volk of staat. Voor het gevoel van saamhorigheid zijn enkele voorwaarden noodzakelijk:

- Gemeenschappelijke ervaringen, tradities.
- Gemeenschappelijke belangen hebben, zelfde taal.

Het nationalisme groeide in de 19e als gevolg van:

- De **invloed van Rousseau**, ieder volk moest een eigen staat kunnen vormen en het recht hebben zelf zijn eigen bestuur te kiezen. Dit bevorderde het nationale saamhorigheidsgevoel.
- De veroveringen van Napoleon, bevolkingen werden zich bewust dat ze bij een volk hoorde (eigen taal en cultuur).
- De **romantiek**, verlichters waren te optimistisch geweest en zochten een uitweg naar een fantasiewereld er ontstond een groeiend belang naar het nationale verleden.

10. Verzet van conservatieven en confessionelen.

Onder het conservatisme wordt het streven verstaan veranderingen uiterst langzaam en voorzichtig door te voeren en daarbij alles wat van waarde is te behouden. Drie belangrijke opvattingen voor het conservatisme zijn:

1. Geen uitbereiding van het kiesrecht, volgens hen kwam het **gezag van god en niet van het volk**.
2. De overheid moet voor de overheid zorgen, de overheid moest een soort ouder zijn voor zijn volk.
3. Veranderingen moesten geleidelijk worden ingevoerd.

Andere opvattingen zijn:

- Geen scheiding van kerk en staat.
- De overheid moet zorgen dat de verschillende bevolkingsgroepen goed met elkaar samenleven.
- Overheid moet belangen van het bedrijfsleven beschermen.
- Mensen zijn ongelijk en dus inkomst verschillen.
- Mensen hebben goed en kwaad gedrag in zich en moeten tot goed gedrag worden gezet.
- Het is goed dat de samenleving is verdeeld in verschillende bevolkingslagen.

Het confessionalisme is de politieke stroming die het christendom als uitgangspunt neemt voor een politieke partij. Belangrijke opvattingen waren:

- Tegen de uitbereiding van het kiesrecht, de overheid ontleent haar macht aan god en omdat god verschillen tussen mensen maakt heeft niet iedereen kiesrecht.
- Oprichting van **religieuze arbeidersbewegingen**, werden geconfronteerd met de oprichting van vakbonden.
- Ontwikkelen van ideeën over **christelijke-sociale politiek**, het opbouwen van een samenleving op basis van christelijke normen en waarden, regering moet rekening houden met het gehele volk, de overheid moet gezinnen zoveel mogelijk steunen.